

УДК 504: 615.838 (477.42)

Дунаєвська О.Ф., Козловський О.Ю.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ НА ЖИТОМИРЩИНІ

Розглянуті перспективи розвитку релігійного туризму в Андрушівському, Баранівському, Бердичівському, Брусилівському та Володарсько-Волинському районах Житомирської області. Паломницькі маршрути доцільно поєднувати з оглядом унікальних археологічних пам'яток. Представлені проекти релігійних маршрутів районами області, окреслені перспективи співпраці з туристичними, краєзнавчими та громадськими організаціями, релігійними громадами.

Ключові слова: релігійний туризм, сакральні споруди, туристичний маршрут.

Рассмотрены перспективы развития религиозного туризма в Андрушовском, Барановском, Бердичевском, Брусилевском и Володарско-Волинском районах Житомирской области. Маршруты паломников целесообразно совмещать с обзором уникальных археологических достопримечательностей. Представлены программы религиозных маршрутов районами области, очерченные перспективы сотрудничества с туристическими, краеведческими и общественными организациями, религиозными обществами.

Ключевые слова: религиозный туризм, сакральные сооружения, туристический маршрут.

The prospects of development of religious tourism are considered in Andrushivka, Baranivka, Berdichiv, Brusiliv and Volodarsk-Volinsk districts of the Zhitomir area. It is expedient to combine the routes of pilgrim with the review of unique archaeological sights.

The programs of religious routes are presented by districts areas, outlined prospects of collaboration with tourist, regional and public organizations, religious societies.

Keywords: religious tourism, sakral'ni buildings, tourist route.

Вступ. Ресурсна проблематика – комплекс питань, які визначають сутність і структуру, стратегію і тактику використання природних і соціально-економічних ресурсів, – особливого пріоритету набула в період кардинальних геополітичних трансформацій і пошуку Україною чільного місця в міжнародному розподілі праці. У нинішньому суспільстві рекреаційно-туристські ресурси виступають передумовою формування експортної спеціалізації держави та виходу України на відповідний її ресурсам, території соціально-економічний рівень [1, с. 7].

Україна має значні можливості для динамічного розвитку туристичної та рекреаційної галузі, розширення міжнародного співробітництва в цій сфері. Однак наявний потенціал реалізується недостатньо через відсутність цілеспрямованої комплексної туристичної політики і відпрацьованих механізмів регулювання галузі. Донині немає повноцінної, адаптованої до ринкових умов державної політики розвитку вітчизняного туризму, підвищення його економічної ефективності та пізнавальної цінності [2, с. 88].

Постановка проблеми. Дослідження ефективності функціонування та територіальної організації рекреаційного господарства на рівні регіону є ключовим у контексті загальнодержавної оцінки результатів його функціонування. У зв'язку з постійними змінами, що відбуваються не лише у сфері рекреаційної діяльності, але стосуються економічного, політичного, наукового, соціального, екологічного аспектів розвитку суспільства, характеризуються появою нових чинників розвитку сфери відпочинку, залученням у рекреаційне користування нових ресурсів і територій, виникає потреба раз у раз звертатись до проблеми розвитку різних видів туризму [3, с. 173].

Релігійний туризм – вид туризму [4, ст. 4], один з напрямків його розвитку, який доволі швидко і стабільно розвивається в Україні. У найширшому розумінні релігійний туризм є формою духовного відпочинку з психологічно значущим наповненням – це пізнавальний напрямок рекреаційної діяльності, спрямований на гармонізацію відносин між туристами, паломниками, природним середовищем і релігійними громадами, що реалізується через відновлення чи корекцію власних житєвих намірів, визначення своєї ролі і місії в житті суспільства [5, с. 137].

Релігійний туризм є складовою рекреаційної діяльності, за якої негативний вплив на природне середовище та його компоненти є мінімальним, передбачає гармонійне єднання людини, засобів рекреації, сакральних споруд і природного середовища та рекреаційної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. У релігійному просторі України розрізняють декілька конфесійних складових: православні церкви, католицькі храми, протестантські церкви, релігійні громади іудейські та мусульман, громади східних релігій, окремі релігійні громади. З загальної кількості 12069 сакральних споруд в Україні 3464 мають статус пам'яток архітектури. Окрему групу складають монастирі. Кількісно сакральне поле України продовжує насичуватись все новими і новими об'єктами. Серед регіонів України найбільша чисельність церков всіх напрямів виявлена у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській областях; найменша чисельність – відповідно у Кіровоградській, Запорізькій, Харківській областях [1, с. 64-65]. В дослідженнях історико-культурних ресурсів України неодноразово згадуються і деякі сакральні споруди Житомирщини: церква Різдва Богородиці с. Жубровичі, Миколаївська церква м. Олевськ, Спасо-Преображенський собор м. Житомира та ін. [7, с. 136-137].

Актуальним є питання подальшого розвитку релігійного туризму, можливості якого в Україні практично необмежені. На сьогодні вони реалізовані не більше як на 3% [5, с. 139]. А цьому сприяють геотуристичне положення України, багатотисячолітня історія і культура та перебування в зоні взаємодії католицизму, православ'я та ісламу [8, с. 133-134]. Житомирщина – це край культурних і природних пам'яток, де народжувалися та жили барони, революціонери, авіаконструктори, письменники. На території Житомирської області розташовано 588 сакральних споруд, в тому числі 14 пам'яток архітектури, найбільша кількість належить православним церквам – 414 [1, с. 305]. Краєзнавцями розроблені певні маршрути, які охоплюють сакральні споруди, зокрема, мандрівка «У порцеляновім краю», що дозволяє оглянути Преображенський монастир в Тригир'ї, монастир францисканців у Баранівці, костел у Коростишеві, Георгіївський монастир у Городниці, деякі храми Житомира [6, с. 7-21]. Важливим є вивчення та включення сакральних споруд як до паломницьких турів, так і до туристичних маршрутів різного спрямування: екологічних, пізнавальних, краєзнавчих та ін.

Предметом дослідження є сакральні споруди Житомирщини, огляд яких слід включати до туристичних мандрівок краєм. Об'єктом дослідження є гармонізація туристичних маршрутів з врахуванням краєзнавчої, історичної, релігійної складової.

Результати дослідження. В Андрушівському районі відомі: палац та парк родини Терещенків (XIX ст), «Змієві вали» (пам'ятка археології 2-5 ст.н.е.), в с. Бровки розташований музей родини Рильських, пам'ятники радянським воїнам. С. Гальчин славиться Українською народною астрономічною обсерваторією, в с. Городківка зберігся водяний млин (1902 р.), парк барона де Шодуара. Залишки старих підземних ходів збереглися в с. Івниця. У с. Любимівка є музей історії села та меморіальна кімната-музей письменника Василя Кучера, с. Нехворощ славиться

пам'яткою археології 12-13 ст. Городище і лісовим заказником місцевого значення, в с. Нова Котельня є Курган 6 ст. до н.е., давньоруське городище 12-13 ст. та поселення 2-5 ст. є в с. стара Котельня та с. Яроповичі.

Одна з найоригінальніших релігійних католицьких будівель в Україні – Костьол Святої Клари – споруджена в 1913 р., поєднує романський стиль та готику. Пам'ятки архітектури місцевого значення розташовані в с. Зарубинці – Св. Покровська православна церква (др. пол. 19 ст.), церква Св. Богородиці знаходиться в с. Іванків, в ній є унікальні розписи кінця 18 ст. та церква Іоанна Богослова (друга половина 18 ст.), в с. Нехворощ збереглася дерев'яна церква Казанської Ікони Божої Матері (1877 р.), в містечку Червоному – Миколаївська церква (1877 р.). Костьол Антонія Падуанського належить до пам'яток державного значення (1786 р.). Баранівський район вперше згадується у літописах в 1565 р. На його території розташовані такі рекреаційні об'єкти: краєзнавчий музей, пам'ятники радянським воїнам, поховання у кам'яних гробницях 4-3 тис. р. до н.е., кургани 4-3 тис. р. до н.е. в с. Суємці, заказник. Православна дерев'яна церква розташовані при виїзді з Баранівки, дерев'яні церкви Козьмо-Дамініанівська містечка Дубрівка та Покровська с. Закриччя, Вознесенська с. Мирославль є пам'ятками архітектури місцевого значення. В містечку Першотравенськ міститься Свято-Александро-Невський жіночий монастир.

Бердичівський район багатий рекреаційними зонами вздовж р. Гнилоп'ять. Курган на місці поховання українських козаків (17 ст.) знаходиться в с. Агатівка. В південному передмісті Бердичева, в с. Бистрик збереглися Городище часів Київської Русі (10-12 ст.), ранньослов'янське поселення (2-5 ст.). Поселення як пам'ятка археології зустрічається ще в с. Гніздава (2-5 ст.) та с. Житинці (2 ст.), с. Іванківці (2-5 ст.), с. Кикишівка (2-5 ст.), с. Маркуші (2-5 ст.), с. Обухівка (2-5 ст.), с. Семенівка (2-5 ст.), с. Скраглівка (2-5 ст.). На околиці сіл Іванківці та Семенівки виявлені залишки поселень трипільської культури. Залишки поселень скіфських часів знаходяться на околиці с. Малосілка та с. Половецьке, с. Радянське. С. Мирославка примітне курганом епохи бронзи, поселенням трипільців (3 тис. до н.е.), пам'ятником Миколі Пирогову. Залишки поселення пізньотрипільської культури є на околиці с. Озадівка. Замчище, маєток і парк родини Мазаракі розташовані в с. Райгородок. Унікальними численними пам'ятками археології багате с. Райки: різноманітні поселення (7-3 тис. р. до н.е.; 4-3 тис. р. до н.е.; 3 тис. р. до н.е.; 1 тис. р. до н.е.; 2-5 ст.; 6-7 ст.; 8-9 ст.; 9-13 ст.); селища 12-13 ст.; слов'янське городище (9-13 ст.), залишки давньоруського міста-фортеці, зруйнованого у 1241 році. В с. Слободище відомі поселення від 3 тис. до н.е. до 13 ст. Музей письменника Джозефа Конрада знаходиться у с. Терехове. В с. Швайківка зберігся млин водяний, поселення 2-9 ст. В кожному населеному пункті є пам'ятники радянським воїнам. Сакральні споруди Бердичівщини наступні: Покровська дерев'яна церква (с. Никонівка, 18 ст.), дерев'яна церква (с. Обухівка, кінець 19 ст.), Церква Різдва Богородиці (с. Озадівка,

18 ст.), дерев'яна православна Св. Іоанно-Богословська церква (с. Скаківка, поч. 20 ст.), церква Іоанна Богослова і дзвіниця (с. Сккраглівка, 18 ст.), Хрестовоздвиженська церква (с. Старий Солотвин, 19 ст.), церква Різдва Богородиці (с. Швайківка, 19 ст.).

В Брусилівському районі збереглися пам'ятки археології: городище (12-13 ст.), замчище (14 ст.), поховання (12-13ст.), курган (с. Водотії, 5 ст.), давні кургани та слов'янські поховання (с. Лазарівка). Архітектурні пам'ятки представлені залишками кляштору ордену капуцинів (18 ст.), залишками парку та окремих будівель маєтку генерала Синельникова, будинок школи грамотності (поч. 20 ст.), комплекс будівель земської лікарні (1904 р.), залишки парку і родового маєтку Крилових (с. Ковганівка), будівля комори маєтку барона фон Унгера (поч. 20 ст.). В районі знаходяться музеї Івана Огієнка, історико-краєзнавчий (с. Осівці). Велика кількість пам'ятників присвячена героям часів Великої Вітчизняної війни та радянським воїнам, слід відмітити меморіальний комплекс «Рубіж мужності», присвячений зупинці контрнаступу німецько-нацистських військ на рубежі оборони Житомир-Київ. Сакральні споруди нечисленні: церква Різдва Христового (18 ст., с. Болячів), Покрови Пресвятої Богородиці (20 ст., с. Карабачин), Михайлівська церква і дзвіниця (18 ст., с. Озера), Св. Миколая (с. Соловіївка).

Володарськ-Волинський вперше згадується як Александрополь у 1565 р. Це місто відоме в Україні та за її межами Державним музеєм коштовного та декоративного каміння Міністерства фінансів. На території району цікавими є й інші рекреаційні об'єкти: музей історії району, постійно діюча виставка образотворчого мистецтва, пам'ятник М. Кутузову на місці колишньої садиби, будівля старої хмелесушарки (19 ст., с. Заздрівка), неповторна колонія chapel – орнітологічний заказник місцевого значення, с. Кропивенька), маєток генерала І. Стебницького (19 ст., с. Кропивня), геологічна пам'ятка природи місцевого значення – виходи гранітів лізниківського типу (с. Лізник), історико-краєзнавчий музей (с. Нова Борова), геологічна пам'ятка природи – флороносні піщаники з відбитками папороття мільйонного віку (берег р. Поромівка), історико-краєзнавчий музей з «Кімнатою льону» (с. Рижани). Археологічні пам'ятки також різноманітні: курган періоду кам'яного віку, давньоруський курганний могильник (с. Березівка), поховання (4-3 ст. до н.е., с. Давидівка), залишки поселення мідного віку (с. Дворище), могильник (4-3 тис. р. до н.е., с. Сколобів). Пам'ятками садово-паркового мистецтва є панський парк (19 с., с. Дворище). Сакральні споруди представлені дерев'яною церквою Св. Параскеви (18 ст., с. Давидівка), церквою Різдва Богородиці (19 ст., с. Добринь), лютеранська кірха (19 ст., с. Заздрівка), Михайлівською церквою (18 ст., с. Краївщина), церквою Св. Богородиці (20 ст., с. Рижани), церквою Казанської Божої Матері (20 ст., с. Фасова).

Висновки та перспективи подальших досліджень. 1). Введення сакральних споруд в туристичні маршрути є актуальним і необхідним – це

дозволяє сформувати духовну парадигму у всіх учасників туристичного процесу. 2). Одноденний туристичний маршрут Андрушівським районом Житомирської області дозволяє включити 7 сакральних християнських споруд 18-20 ст. Для заохочення участі у даній програмі можливе залучення історичних, архітектурних, археологічних, подієвих об'єктів. 3). Паломницький маршрут доцільно організувати Баранівським районом з ночівлею в Свято-Алекسانдро-Невському жіночому монастирі, відвідуванням 4 дерев'яних церков, під час невеликого відпочинку та сприятливих погодних умов – зупинка в заказнику, огляд археологічних об'єктів. 4). Релігійний туризм Бердичівським районом доцільно поєднати з відвідуванням унікальних археологічних пам'яток. 5). В Брусилівському районі доречно поєднати релігійний напрям з історико-патріотичним та історичним. 6). Володарськ-Волинський район представляє інтерес не стільки як об'єкт релігійного туризму, скільки як історичний, археологічний, краєзнавчий.

Перспективи розвитку вбачаємо у розширенні співпраці з туристичними та краєзнавчими організаціями, релігійними громадами Житомирської області. Основним змістом наукової роботи має бути розробка та оформлення туристичних релігійних маршрутів районами області, виявлення об'єктів туристичного інтересу та об'єктів екскурсійного показу для подальшого створення і використання бази з метою розвитку релігійного, а також сільського зеленого та екологічного туризму на Житомирщині.

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України./ О.О. Бейдик. – К.: «Альтерпрес», 2009. – 400 с.
2. Бухаріна Л.М. Розвиток системи державного регулювання туристичної галузі / Л.М. Бухаріна // Економіка та держава: між народ. наук.- практ. журн. – 2007. – №12. – С. 87-88.
3. Кравченко Н. О. Методика оцінювання потенціалу ефективного функціонування та територіальної організації рекреаційного господарства регіон /Н. О.Кравченко // Економіка та екологія. – 2005. – №12. – С. 171-178.
4. Закон України «Про туризм» (1995, 2003р.) [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Масляк П.О. Рекреаційна географія:[навчальний посібник] / П.О. Масляк. – К.: «Знання», 2008. – 343 с.
6. Антонюк Д. Чотири мандрівки Житомирщиною/ Д. Антонюк [путівник].— К.: Грані-Т, 2008. – 72 с.
7. Стафійчук В.І. Рекреалогія:[навчальний посібник] / В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2008. – 264 с.
8. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: [навчальний посібник] /Ігор Смаль. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 336 с.
9. Мокрицький Г. Цікава Житомирщина: [ілюстрована туристична енциклопедія] /Г. Мокрицький. – Т. 1. – Житомир: Волинь, 2011. -324 с.